

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 9 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xaynazarov Baxromjon Baxtiyorovich</i> RIVOJLANGAN O'RTA ASRLARDA PIRENEY YARIM OROLIDAGI KORTESLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI	10-14
<i>Azizbek Xolliyev</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA ROSSIYA TOG'-KON SANOATIDA BRITANIYA SARMOYASINING TUTGAN O'RNI	15-20
<i>Mahkamov Abdiqayum Mahkamovich</i> SUDYALAR OLIY KENGASHINING SUDYALAR KORPUSINI SHAKLLANTIRISHDA TUTGAN O'RNI (TARIXIY TAHLIL)	21-25
<i>Eshimov Shaxridin Xujayorovich</i> SUD – HUQUQ TIZIMIDAGI TARG'IBOTCHILIK FAOLIYATI VA MA'NAVIY – MA'RIFIY ISHLAR (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	26-31
<i>Намазова Умида Нормурадовна</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАР СУҒДДА НИКОҲ: ШАКЛЛАНИШИ, ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ	32-41
<i>Самадов Искандар Исмамович</i> ХОРАЗМ ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ (ХХСР)ДА ЕР-СУВ МАСАЛАСИ	42-48
<i>Rustamova Madina Musoqulovna</i> SAMARQAND VILOYATI XOTIN-QIZLARNING ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSIYALARGA QO'SHGAN HISSASI	49-56
<i>Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna</i> SOVET DAVRIDA KITOB TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA AMALIYOTLARI... ..	57-64
<i>Tursunov Javlonbek Akrom o'g'li</i> MUQADDAS QADAMJOLAR. SAMARQAND SHAHRINING TARIXIY TOPONOMIYASINING MUHIM TARKIBIY QISMI	65-68

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tolipova Baxtigul</i> MAMLAKAT OZIQ-OVQAT SANOATIGA YO'NALTIRILGAN INVESTISIYALARNING EKONOMETRIK TAHLILI	69-77
<i>Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA PUL-KREDIT SIYOSATI KO'RSATKICHLARI TAHLILI	78-83
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич, Хасанова Руфина Раисовна</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ	84-96
<i>Meliyeva Nargiza Eshboyevna</i> INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA RIVOJLANGAN DAVLATLARING TAJRIBASI	97-104

<i>Исраилов Рустам Ибрагимович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	105-109
<i>Jumaniyazov Inomjon To'raevich</i> APPLICATION OF ESG PRINCIPLES IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN INVESTMENT FUNDS	110-120
<i>Amonov Navro'zxon Saloxiddin o'g'li</i> MINTAQAVIY MEHNAT BOZORIDAGI ISHCHI KUCHIGA TALAB VA TAKLIFNI ISTIQBOLLASHTIRISH YO'LLARI	121-129
<i>Mirxamidova Zahinabonu Mirxamid qizi</i> ROBOTLASHTIRISH DAVRIDA MEHNAT BOZORINING O'ZGARISHI: TO'RTINCHI SANOAT INQILOBI MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.....	130-138
<i>Kalbayev Muratbay Aytbaevich</i> AYLANMA MABLAG'LARNI TAHLIL QILISH METODOLOGIYASI	139-144
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Ernazarova Yorqinoy Ollaberganovna</i> RIVOJLANGAN DAVLATLARDA KADRLAR XIZMATINI TASHKIL ETISH: ODOB-AXLOQ QOIDALARI VA KASBIY MADANIYAT TALABLARIGA RIOYA ETILISHINI TA'MINLASH MEKANIZMLARI	145-155
<i>Ahrorova Shahlo O'rinboyevna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY QADRIYATLARNING TAKOMILLASHUVI JARAYONI	156-161
<i>Рахманов Баҳодир</i> АЛИШЕР НАВОЙЙ КОМИЛ ИНСОН КОНСЕПСИЯСИДА СИНЕРГЕТИК ҲОЯЛАР ИНЪИКОСИ	162-170
<i>Нуралиева Насиба Ахмадқуловна</i> ЖАДИД МУТАФАККИРЛАРИ ИЖОДИДА ТАРБИЯГА ОИД ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	171-176
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Fayzulloev Otabek Muhammadovich</i> KATTALAR FOLKLORINING TARKIBIY QISMI – BOLALAR FOLKLORI HAQIDA.....	177-184
<i>Тоқимбетова Гулбахор Абатбаевна</i> ЎЗБЕК-ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ИРФОНИЙ ОБРАЗЛАР	185-190
<i>Yusupova Sadokat Alijon qizi</i> “BOBURNOMA”NING YAPONIYADA O'RGANILISHI	191-197
<i>Xudoyberdiyeva Gulmira Allaberdi qizi</i> JAHON TILSHUNOSLIGIDA POLISEMIYA HODISASIGA LINGVISTIK YONDASHUV (RUS VA INGLIZ TILSHUNOSLIGI MISOLIDA)	198-201
<i>Tangriyev Valisher Azamovich</i> SOMATIK IFODALAR ORQALI BERILGAN PARALINGVISTIK VOSITALARNING QIYOSIY TADQIQI: “ANOR” HIKOYASI MISOLIDA	202-206

<i>Abulova Zilola Azimovna</i> INGLIZ AFORIZMLARINING TARKIBIDA BIR JUMLA HAMDA QO'SHMA GAPLAR BILAN IFODALANGAN AFORIZMLAR XUSUSIYATLARI	207-201
<i>Qurbonova Dilnoza Olimovna</i> TYPES AND FUNCTIONS OF ADVERTISEMENT IN ENGLISH AND UZBEK.....	210-216
<i>Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA BUVI OBRAZINING O'ZIGA XOSLIGI	217-221
<i>Babajanova Aziza Rustamovna</i> ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA BAHOR MAVZUSINING BADIY TALQINI	222-227
<i>Khursanova Laylo Bakhtiyarovna</i> REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF "PATIENCE" IN SPECIAL ENGLISH DICTIONARIES	228-232
<i>Diyorova Mohlaroyim Xamza qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SIFAT SO'Z TURKUMI TADQIQI	233-238
<i>Samadova Visola Baxtiyor qizi</i> INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDA ANTONIM KOMPONENTLI FE'L FRAZEOLOGIK BIRLIKLARLARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI	239-242
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Tўлаганова Гулчехра Захитовна, Гофурова Дилафруз Мурод қизи</i> АЁЛЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИ РЕЖАЛАШТИРИШ, ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ТЕРГОВ ВАЗИЯТЛАРИ ВА ВЕРСИЯЛАРНИ ИЛГАРИ СУРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	243-252
<i>Tosheva Maftuna Anvar qizi</i> INSON A'ZOLARI VA TO'QIMALARINING TRANSPLANTATSIYASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLAR	253-262
<i>Ikramov Sherzod Raximdjanoich</i> VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARNI MODDIY TA'MINLASHDAN BO'YIN TOVLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	263-266
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Tohirova Mohigul Umir qizi</i> KO'RISHDA NUQSONI BOR SHAXSLARNING IJTIMOY UMIDSIZLIK DARAJASINI PSIXOLOGIK O'RGANISH. (L.I.VASSERMANNING "IJTIMOY FRUSTRATSIYA (UMIDSIZLIK) DARAJASINI DIAGNOSTIKA QILISH METODOLOGIYASI" ASOSIDA)	267-274
<i>Nasriddinov Dadaxon Komiljonovich</i> OLIY HARBIIY TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA ROBOTOTEXNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN OLIB BORILGAN PEDAGOGIK TAJRIBASINOV ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI	275-281
<i>Xojaniyazova Inkar Jumanazarovna</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH MASALALARI	282-292
<i>Ashurova Marhabo Sayfulloyevna</i> BUXORO JADIDLARI VA YANGI USUL MAKTABLARIDA O'QITISH IMKONIYATLARI	293-301

<i>Алимова Нигора Исраиловна</i> ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ НА ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ	302-308
<i>Матажонова Гулноза Каримовна</i> IJTIMOIY FANLARNI TEXNIKA YO'NALISHI TALABALARIGA O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	309-313
<i>Axmadjanova Madina Maxmudjon qizi</i> GRAMMATIK MINIMUM VA UNI O'QITISH METODLARI	314-319
<i>Norboyev Zafar Abdumuminovich</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA CEFR ME'ZONLARI ASOSIDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI YARATISH TEXNOLOGIYALARI	320-323
<i>Axmedova Zuxraxon Tulyanbayevna</i> QO'L TO'PI O'YININING JISMONIY JIHATDAN O'QUVCHILARNING O'QISHNI TUSHUNISHLARIGA TA'SIRI	324-329
<i>Юсупова Заррина Курбоновна</i> УНИКАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И ВЫЗОВЫ В РАЗВИТИИ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	330-334
<i>Ravshanova Xafiza Komilovna</i> МАКТАБГАЧА ТА'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI	335-340
<i>Nurbayeva Xolniso Uralovna</i> GENDER STREOTIPLAR GENDER MADANIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	341-345
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TIZIMLI FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH MUHIM PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	346-351
<i>Mustayeva Guliston Bo'riboevna</i> TIBBIY TA'LIMDA AKS ETTIRISH AMALIYOTINING AHAMIYATI: UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA KO'MAKLASHISH	348-356
<i>Ahmedbekova Maxpuzaxon</i> TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK VA INNOVATSION JIHATLARI	357-362
<i>Utkirov Abbas Meyliyevich</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPACT ON HIGHER EDUCATION QUALITY AND EFFICIENCY	363-388
<i>Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi</i> BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARIDA MATEMATIKA FANI ORQALI TANQIDIY-TAHLILIIY HAMDA MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	389-393
<i>Maxliyo Qalandarova</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCILARNING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI VA USULLARI.....	394-399

Received: 30 August 2024
Accepted: 5 September 2024
Published: 15 September 2024

Article / Original Paper

GENDER STEREOTYPES AS A COMPONENT PART OF GENDER CULTURE

Nurbayeva Kholniso Uralovna

Doctoral student of Termiz State University

E-mail: nurbayevaxolniso@tersu.uz

Abstract. The concept of gender culture is important in the study of the influence of gender identities in the life of society and the manifestation of gender differences in interpersonal relations and labor activities. The article analyzes approaches to the concept of gender Culture, describes the nature of the blocks that make up the content of gender culture.

Keywords: gender, gender culture, gender stereotypes, gender assumption, gender universals, heritage theory

GENDER STREOTIPLAR GENDER MADANIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA

Nurbayeva Xolniso Uralovna

Termiz davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Jamiyat hayotida gender o'ziga xosliklar ta'sirini va shaxslararo munosabatlar va mehnat faoliyatida gender farqlarning namoyon bo'lishini tadqiq qilishda gender madaniyat tushunchasi muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada gender madaniyat tushunchasiga nisbatan yondashuvlar tahlil qilingan, gender madaniyat mazmunini tashkil etuvchi bloklar xususiyati tavsiflangan.

Kalit so'zlar: gender, gender madaniyat, gender streotiplar, gender assismetsiya, gender universallar, meros nazariyasi

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I9Y2024N47>

Jamiyatda shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatda gender o'ziga xosliklar ahamiyatini ko'plab tadqiqotlar tasdiqlaydi. Ayni shu jarayonda gender tadqiqotlarda muhim o'rin egallovchi gender madaniyat tushunchasi bu boradagi tadqiqotlarni umumlashtiruvchi universal sifatida xizmat qiladi.

Gender madaniyati tushuniladi:

- jinslar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish tizimi, ijtimoiy hayot prinsiplari va an'analarida gavdalanuvchi individlarning ijtimoiy o'zaro ta'siri qoidalari va normalarining ongli qadrlanuvchi jamlanmasi, ko'pqatlamli fenomen [7, 24-bet];

-inson faoliyatining turli sohalariga ko'chiriluvchi, tarjima qilinuvchi "erkak" va "ayol", "erkaklarcha" va "ayollarcha" tushunchalari haqidagi mavhum bilimlar to'plami, ular asosida ong shakllanadi va qadriyatlar-motivatsiya sohasi quriladi, atrofdagi dunyoni idrok etish amalga oshiriladi [5, p. 12];

- o'zlashtirilishi mustahkamlanishi yoki buzilishiga olib keluvchi jamiyat tomonidan yaratilgan va individlar ongiga singdirilgan, yasama xulq-atvor streotiplari to'plamidan yuzaga keluvchi ijtimoiy muhit [3, c. 90];

-ayollar va erkaklarning bioijtimoiy o'ziga xosliklari, ularning kundalik birgalikdagi faoliyatini teng huquqlilik, birdamlik, hamkorlik prinsiplari asosida tashkillashtiruvchi normalar va qadriyatlar haqida bilimlar tizimi [10, c. 9, 11].

Gender madaniyat insonda axloqiy bilimlar mavjudligiga, uning o'z hatt-harakatlarini mavjud (yaratilgan) madaniyat asoslariga rioya qilgan holda, jinslararo o'zaro munosabatlarni hisobga olgan hodalar axloq qoidalari asosida baholay olishga qodirligiga e'tibor qaratadi. Bu nafaqat jinslararo munosabatlarni muvofiqlashtirish usuli, balki birgalikdagi hayotga nisbatan munosabat, ushbu munosabat voqe'likni ijodiy o'zgartirishga va gender o'zaro munosabatlarni ijobiy idrok qilishga ko'maklashadi [4].

Gender madaniyatni o'rganishda gender universallar – an'naviy kontekstdagi ularni nima farqlashiga urg'u berilishidan farqlanuvchi, balki ularni nima birlashtirilishi nuqtai-nazaridan qaraluvchi erkaklar va ayollar uchun umumiy bo'lgan qadriyatlar va normalar vosita sifatida xizmat qilishi mumkin [10, c. 12]. Gender madaniyatni o'rganishda gender qadriyatlar asosiy ahamiyat kasb etadi. Ular o'zgarayotgan munosabatlar va fikr holatlarini, chegara darajalarini aniqlashga, kelajakni rejalashtirishdagi muammoli qismlarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi.

Tadqiqotchilar gender madaniyatning bir biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan va inson hayot faoliyatining asosiy sohalari (mehnat, ijtimoiy-siyosiy, maishiy-oilaviy, ta'limiy, ma'naviy-axloqiy sohalar)da namoyon bo'luvchi quyidagi tuzilma qismlari (blokklarini) ajratib ko'rsatishadi:

- aksiologik – tahliliy fikrlash, gender ongini mustaqil rivojlantirishga qodirlik [10, c. 12]; gender tenglik, har bir inson shaxsi va uning jinsiy mansubligidan qat'iy nazar o'z-o'zini namoyon eta olishi qadrliligi ekanligi g'oyasining maqsadga muvofiqligini tan olish, eskirgan gender streotiplardan voz kechish; o'z-o'zini bilishga urinishning gender o'ziga xosliklarini yo'nalish; o'ziga muayyan jins vakili sifatida ijobiy munosabatda bo'lish [8, c. 12];

- kognitiv – gender madaniyat mazmunini, gender qadriyatlarni o'zida ifodalovchi mohiyatini bildiradi, gnoseologik funktsiya bajaradi [8]; normativ-huquqiy mezon, gender streotiplarni anglash, tolerantlik [10, c. 12]; tushunchalar-atamalar apparatini bilish, gender nazariyalarning asosiy g'oyalarini tushunish; rollar diapozonlari, maskulinlik/femininlik normalari hamda majburiyatlari borasida adekvat tasavvurlarning mavjudligi; gender streotiplar funktsiyalarini anglash, shaxs gender identifikatsiyasi shakllanishi o'ziga xosliklarini tushunish [8, c. 12];

- operatsional – vaziyatga xos kommunikativ vazifalarni, turli xil o'quv va kasbiy vazifalarni hal qilish uchun bilish faoliyati usullarini mustaqil bajarishga (amalga oshirishga) tayyorlik [8];

- praktsiologik – o'zaro munosabatlarning oila va mehnatga xos yoki faoliyatga xos, amaliy modellarini: jinsiy mansubligidan qat'iy nazar shaxsga hurmat ko'rsatish; egalitar xulq tajribasini namoyish qilish, erkak va ayollar rollari uchun tipik bo'lgan va tipik bo'lmagan faoliyat turlari va harakatlarni amalga oshirish, bajarishda ishtirok etish; biologik jinsiga mos shaxs sifatlarini ijobiy yo'nalishda o'z-o'zi tarbiyalashni tashkillashtirish (qurish)ning o'ziga xosliklarini ifodalaydi [10, c. 12] [8, c. 12–13];

• shaxsiy-ijodiy – madaniyatni egallash va uni ijodiy o'zgaritirish, gnostik (tadqiqiy) va gumanistik funksiyalarni amalga oshirishni nazarda tutadi [8].

Gender ijtimoiy tizimni tashkil etuvchi sinfiy mansublik, yosh va boshqa xususiyatlar qatori jamiyat ijtimoiy strukturasi asosiy o'lchamlaridan biri sifatida qaraladi. E. A. Здравомыслова va A. A. Темкина ta'kidlashadi: «Gender – bu ta'limga, kasbiy faoliyatga nisbatan individual imkoniyatlarni, hokimiyat, jinsiy hayot, oilaviy roller va reproduktiv xulq-atvor imkonini belgilab beruvchi ijtimoiy maqomdir. Ijtimoiy maqomlar ushbu jamiyatning madaniy makoni doirasida amalda bo'ladi. Bu maqom sifatida genderni gender madaniyat mos kelishini anglatadi»¹². Shunday qilib, gender fenomeni mavjudligi gender tizim va gender madaniyat yuzaga kelishiga olib keladi.

Г. Н. Карелова gender madaniyat tarixiy merosiylik qonunlari bo'yicha rivojlanadi va har bir davr ijtimoiylik rivojlanishiga o'z hissasini qo'shadi, ammo tarixiy jihatdan boyish oldin egallangan qadriyatlar rad etilishini anglatadi deya hisoblaydi. Gender madaniyat konkret avlodlar tajribasida shakllanar va mustahkamlanar ekan, avlodlarga yetkaziladi va merosiylik jarayoni hisobiga tabiiy birlik sifatida qabul qilinadi.

Gender madaniyatiga bunday yondashuv akademik N. P. Dubinin tomonidan ishlab chiqilgan meros nazariyasiga mos keladi. Ushbu nazariyaga ko'ra, inson tabiatida irsiyatning ikkita dasturi mavjud – biologik va ijtimoiy.

Merosning ijtimoiy dasturi genlarda qayd etilmagan va shunga qaramay, shaxsiyat rivojlanishining ichki omili sifatida ishlaydi. Akademik yozadi: "tan olish kerakki, ilm-fan, din, madaniyat ko'rinishidagi ijtimoiy ustki tuzilmalar, insoniyat jamiyatidagi ijtimoiy turdagi xatti-harakatlarning barcha shakllari ijtimoiy merosning ulkan jarayoni natijasidan boshqa narsa emas"[2].

Merosning ijtimoiy dasturi, bizning fikrimizcha, gender madaniyatining gender rollari, gender stereotiplari va gender tushunchalari kabi elementlarini o'z ichiga oladi. Gender rollarini ijro etish ayollarning "ayol" va erkaklarning "erkak" rollarini bajarishini belgilaydigan mavjud xatti-harakatlar normalari tizimi tomonidan yashirincha nazorat qilinadi. Ushbu normalar tizimida tegishli gender rollariga rioya qilishni rag'batlantiradigan va ulardan chetga chiqishni jazolaydigan sanksiyalar mavjud. Garchi antropologlar, xususan M. Mid, "tipik erkak" yoki "tipik ayol" tushunchalari nisbiy ekanligi aniqlangan, chunki bir jamiyatda erkak kasbi, xulq-atvori, fe'l-atvori deb hisoblanadigan narsa boshqasida ayolniki sifatida baholanishi mumkin, gender madaniyatida gender rollarining bajarilishi majburiydir.

O'zbekiston Respublikasi "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonunga quyidagi tushunchani kiritish taklif etiladi: "Gender stereotiplari – ma'lum bir davrda vujudga kelgan ayollar va erkaklarning gender rollari va farqlari, xususiyatlari to'g'risidagi jamiyat a'zolarida shakllangan barqaror salbiy g'oyalar, fikrlar (amaliyot) yig'indisi".

Gender stereotiplari ayollik/femininlik va erkaklik/maskulinlikning ijtimoiy tasvirlari bilan bog'liq. Biroq, gender stereotiplari ta'riflarida birlik yo'q.

Bir qator tadqiqotchilar o'z ta'riflarida erkaklar va ayollarning shaxsiy xususiyatlariga e'tibor berishadi ("gender yoki jinsiy rol stereotiplari — bu erkaklar va ayollarning shaxsiy xususiyatlari haqidagi tasavvurlarning sxematik to'plami" [6, p. 22]. Boshqa ta'riflar guruhida gender munosabatlariga e'tibor qaratiladi; bu ta'riflar odatda yanada murakkab va kengaytirilgan. "Gender stereotiplari-bu "erkaklik" va "ayollik" ning ijtimoiy jihatdan ishlab

chiqilgan toifalari bo'lib, ular jinsga qarab har xil xatti-harakatlar, erkaklar va ayollarning ijtimoiy rollar va maqomlar ichida turlicha taqsimlanishi bilan tasdiqlanadi; va bu insonning ijtimoiy jihatdan kerakli tarzda o'zini tutishi va o'zining yaxlitligi, izchilligini his qilish uchun psixologik ehtiyojlari bilan qo'llab-quvvatlanadi. Va nihoyat, yana bir katta ta'riflar guruhi maskulinlik va femininlik tushunchalarini asos qilib oladi. "Gender stereotiplari-bu erkaklik va feminizmning sxematik, umumlashtirilgan tasvirlari" [8. 292].

Biz tasvirlarni ijtimoiy jihatdan ajratib turadigan va hissiy jihatdan baholovchi xarakterga ega deb qo'shamiz. Ushbu eng keng ta'riflar biz uchun aniqroq ko'rinadi. Birinchidan, bu erkak va ayolga qanday fazilatlar, xususiyatlar, shuningdek, kengroq kontekstda — erkak va ayol printsiplari haqida ijtimoiy g'oyalarni o'z ichiga oladi; va erkak va ayolga mos keladigan faoliyat va ijtimoiy rollar (jamiyat va oilada) haqidagi ijtimoiy g'oyalar. Ikkinchidan, ular "gender" konsepsiyasida nafaqat ijtimoiy, balki madaniy va ramziy tarkibiy qism mavjudligini hisobga olishadi, bu narsalar, xususiyatlar va munosabatlarning erkak va ayol printsiplari bilan bevosita bog'liq bo'lmagan (Ryabov) jinsi bilan bog'liqligini anglatadi. Masalan, millat (genderizatsiya millatiga qarang), ijtimoiy sinf (ishchi va kolxozchi ayol), siyosiy dushman (qarang: Ryabova), landshaft elementlari (suv elementining ayolligi) va boshqalar — va bu genderizatsiya jarayoni gender munosabatlari tizimiga doimiy ta'sir ko'rsatadi.

Gender stereotiplarining muhim xususiyatlari ijtimoiy stereotiplarning xususiyatlariga mos keladi.

Birinchidan, gender stereotiplari hissiy jihatdan baholanadi. Baholash har qanday gender stereotipiga xosdir — ayollarning zaifligi, passivligi va erkak jasorati, ayollarning sezgirligi, hissiyligi va erkaklarning o'zini tuta bilishi. Bundan tashqari, shuni yodda tutish kerakki, birinchidan, ushbu baholash birinchi navbatda guruh ichidagi qadriyatlar tizimini aks ettiradi va ikkinchidan, baholash turli xil belgilarga ega bo'lishi mumkin (erkaklar maqsadga erishishga qaratilgan — erkaklar shuhratparast; ayollar hissiy va sezgir – ayollar injiq), bu bizning fikrimizcha, boshqa g'oyalar ambivalentsiyasi bilan bog'liq.

Ikkinchidan, gender stereotiplari barqaror va muntazamdir. Masalan, ayolning o'ziga xos hissiyotlari haqidagi zamonaviy g'oyalar va ayolning his – tuyg'ularini nazorat qila olmasligiga o'rta asr qarashlari deyarli bir xil ko'rinadi, shuningdek ming yil davomida hokimiyatning oqil, adolatli, hissiyotlarga bo'y bermaydigan erkakka mansubligi, bog'liqligi haqidagi g'oyalar o'zgarmagan. Shuningdek, erkaklar mustaqilligi, erkinligi, ma'suliyatliligi haqidagi zamonaviy stereotiplar erkak aqlsizroq, mas'uliyatsizroq ayol uchun javobgar bo'lishi kerak degan qadimgi va o'rta asr tushunchalari bilan o'zaro bog'liqligi mavjud.

Biroq, barcha ijtimoiy stereotiplar singari, ijtimoiy tasavvurlar va me'yorlar o'zgarishi bilan gender stereotiplari o'zgaradi. Ayol va erkaklik stereotipi, agar biz yoshi, millati, ijtimoiy mavqeini hisobga olmagan holda "umuman ayol va erkak" haqida gapiradigan bo'lsak, so'nggi yuz yil ichida, albatta, o'zgardir-erkak yagona boquvchi va oilaning himoyachisi ekanligi, ayol zaif va umuman nochor yaralma ekanligi aniq va ijtimoiy jihatdan umummaqbul g'oyalar yo'q. Bunday o'zgarishlar ushbu davrda ayolning ishlab chiqarish va jamiyatdagi rolining keskin o'sishi bilan bog'liq edi. Shunga qaramay, gender stereotiplaridagi o'zgarishlar ijtimoiy voqeilikdagi o'zgarishlarga qaraganda ancha sekinroq ekanligini ta'kidlash mumkin.

Uchinchidan, gender stereotiplari vakillik birligining yuqori darajasi bilan ajralib turadi. Tadqiqotchilar, agar ular ijtimoiy hamjamiyat ichidagi shaxslarning kamida to'rtidan uch qismi tomonidan ajratilsa, maskulinlik va femininlik obrazlarini stereotipik deb bilishadi.

Va nihoyat, gender stereotiplari normativdir. "Haqiqiy erkak" qanday bo'lishi kerakligi (masalan, ayolni himoya qila olish), ayol u yoki bu vaziyatda o'zini qanday tutishi kerakligi va hatto qanday kiyinishi kerakligi (erkak yubka kiyimasligi kerak) haqidagi g'oyalar ijtimoiy jihatdan umumiy bo'lganligi sababli, haqiqiy erkaklar va ayollar buni hisobga olmasligi mumkin emas.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Андреева, Н. И. Формирование гендерной культуры в современном обществе: философско-культурологический анализ: дис. ... докт. филос. наук: 09.00.13 / Н. И. Андреева; Рост. гос. ун-т. – Ростов н/Д, 2005. – 285 с.
2. Вержибок, Г. В. Гендерные отношения молодежи в условиях социокультурных трансформаций: монография / Г. В. Вержибок. – Минск: МГЛУ, 2015. – 208 с.
3. Ерофеева, Н. Ф. Влияние гендерной культуры семьи на самоопределение личности / Н. Ф. Ерофеева // Вестн. Удмурд. ун-та. Серия Философия. Социология. Психология. Педагогика. – 2012. – Вып. 2. – С. 90–93.
4. Лысова, И. И. Гендерная культура будущего специалиста: лингводидактический контекст: монография / И. И. Лысова, И. Ф. Исаев; ОУ ВПО «Белгород. ун-т потребител. кооп.». – Белгород: Изд-во Белгород. ун-та потребител. кооп., 2011. – 306 с.
5. Михайлова, М. В. Социальная роль женщины-руководителя в современной российской гендерной культуре: автореф. дис. ... канд. социол. наук: 22.00.06 / М. В. Михайлова; Моск.гос. техн. ун-т «Станкин». – М., 2009. – 25 с.
6. Пфау-Эффингер, Б. Опыт кросс-национального анализа гендерного уклада / Б. Пфау-Эффингер // Социс. – 2000. – № 11. – С. 24–35.
7. Сажина, Л. В. Современная гендерная культура: кросс-культурный анализ брачно-семейного сегмента: монография / Л. В. Сажина. – Ростов н/Д: ИПО ПИ ЮФУ, 2008. – 204 с.
8. Терзі, П. П. Формування гендерної культури студентів у вищих технічних навчальних закладів: дис. ... канд. Пед наук: 13.00.04 / П. П. Терзі; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Вінниченка. – Кіровоград, 2007. – 26 с.
9. Чернышева, Е. А. Конструирование гендерной культуры в информационно-коммуникативной деятельности вуза: дис...канд. социол. наук: 22.00.06 / Е. А. Чернышева; Саратов. гос. техн.ун-т. – Белгород, 2008. – 238 с.
10. Швецова, А. В. Гендерная культура студенческой молодежи в условиях современной России: дис. ... канд. социол. наук: 22.00.06 / А. В. Швецова; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2013. – 20 с

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).